

Laman latistamat työurat

Susanna Viljanen

Vuosina 1990–1993 Suomea koetteli ennennäkemättömän raju lama. Bruttokansantuote lasi lähes neljatoista prosenttia, ja työttömyys kasvoi kolmesta prosentista seitsemääntoista prosenttiin. Jälleenrakennusajan täystyöllisyys jäi lopullisesti historiaan. Vaikka vuosituhanen lopun vaikeasta lamasta on kulunut kohta kolme vuosikymmentä, sen jättämät jäljet näkyvät yhä. Moni lamavuosina alkanut työura ei päässyt koskaan kunnolla vauhtiin. Nyt alkaa jo olla myöhäistä.

Laman synnyttämä työttömyys hankaloitti erityisesti vastavalmistuneiden työuralle pääsyä. Vuonna 1992 ammatillisen tai korkeakoulututkinnon suorittaneista neljännes oli työttömänä vuoden kuluttua valmistumisesta. Viiden vuoden kuluttua työttömänä oli 10,5 prosenttia, ja vielä kymmenen vuoden kuluttuakin seitsemän prosenttia oli ilman töitä. Huonoin tilanne oli miesvaltaisilla tekniikan ja liikenteen aloilla, joilla vuonna 1992 vain kolmannes vastavalmistuneista sai töitä. Työelämäntutkijan, Tampereen yliopiston sosiologian yliopistonlehtori Pasi Pyöriän mielestä luvut kuvastavat hyvin sitä, miten kovakouraisesti lama koettelee vastavalmistuneita.

– Pitkäaikainen työttömyys välittömästi tutkinnon suorittamisen jälkeen on selkeä syrjäytymisriski, jolla voi olla yksilölle dramaattisia, kauaskantoisia seurauksia patkätöinä, terveydellisinä ongelmina tai yksinäisyytenä ilmenevänä huono-osaisuutena.

Haavat arpeutuivat, eivät parantuneet

Pahakin lama menee aikanaan ohi. Vuosituhanen vaihteessa elettiin jo uutta nousukautta, ja nuortenkin tilanne oli normalisoitunut: enää 8,5 prosenttia nuorista aikuisista oli työttömänä vuoden kuluttua valmistumisesta. Myös valtaosa 1990-luvun laman aikana työttömäksi valmistuneista oli taloudellisesti parempina aikana työllistynyt, mutta heidän uransa ja tuloonsa eivät olleet kehittyneet vastaavassa tahdissa kuin muiden. Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen erikoistutkija Jouko Verho kertoo, miten vielä vuonna 1999 heidän työtulonsa olivat keskimäärin neljänneksen pienemmät kuin niiden, jotka saivat pitää työpaikkansa tai saivat töitä nopeasti valmistumisensa jälkeen.

Kun eri aikoina valmistuneita ikäluokkia tarkasteltiin viiden ja kymmenen työelämässä vietetyn vuoden jälkeen, vielä kymmenen vuoden kuluttua valmistumisesta laman aikaan työelämään tulleiden keskimääräiset vuosiansiot olivat 6–8 prosenttia pienemmät kuin ennen lamaa tai sen jälkeen valmistuneilla. (Päällysaho 2017.)

Kaikkien ikäluokkien ansiokehitys noudattelee samaa kaavaa: palkka nousee nopeammin uran alkuvuosina, ja sitten kasvu hidastuu. Lopputuloksena on, että uran alussa syntynyt ero ei lopultakaan kuroudu umpeen. 1990-luvun alussa valmistuneiden vuosiansiot olivatkin vielä vuoden 2014 vertailussa merkittävästi pienemmät kuin parempina aikoina työelä-

mään tulleilla vastaavassa vaiheessa uraa. Mitä enemmän aikaa kuluu, sen selvemmäksi käy, että 1990-luvun laman viiltämät haavat eivät lopultakaan parantuneet arpia jättämättä.

Ammattiin valmistumisen aikainen taloustilanne vaikuttaa siis voimakkaasti yksilön myöhempään uraan. Kansainvälisessä tutkimuksessa ilmiöstä käytetään englanninkielistä termiä *scarring*, arpeutuminen (Fondeville 2014). Eniten tutkimustietoa ilmiöstä on USA:sta, Iso-Britanniasta, Saksasta, Italiasta ja Kanadasta. Suomalaisia tilastoja analysoineen Miika Päälylsahon tutkimus vahvistaa, että ilmiö on täyttä totta Suomessakin. Pisimpään ja pahiten lamasta kärsivät ne, jotka joutuivat heti työuransa alussa kohtaamaan työttömyyttä. He ovat muita todennäköisemmin olleet työttöminä myös uransa myöhemmissä vaiheissa, ja ansiot ovat edelleen keskimäärin pienemmät kuin niillä, jotka pääsivät töihin suoraan koulun penkiltä. Myöhemmin uran varrella koettu työttömyys ei enää altista niin pitkäaikaisille häiriöille urakehityksessä. Lamavuosina joukkoyrityksissä työpaikkansa menettäneiden tulotasossa irtisanomisen vaikutus näkyi vielä vuoden 2007 keskitaloissa, mutta sen jälkeen ero on kuroutunut umpeen. Lamavuosina opiskelleiden ja valmistuneiden kohdalla umpeen kuromista ei ole tapahtunut.

Lamaan valmistuneita ei näy johtavilla paikoilla

Työttömyys valmistumisen jälkeen ja pienestä palkasta tai huonosta asemasta aloittaminen ovat helposti tilastoitavia hidasteita uran rakentamiselle. Urakehitykseen vaikuttavat myös vaikeammin mitattavissa olevat asenteet ja psykologiset vauriot. 1990-luvun laman aikana valmistuneet eivät esimerkiksi olleet saaneet kotoa mitään mallia työttömyydestä selviytymiseen: edellinen sukupolvi eli suurten ikäluokkien edustajat olivat ammattiin valmistuttuaan saaneet töitä koko työuran ajaksi. Ei ihme, että

heidän täystyöllisyyden aikana kasvaneet lapsensa olivat lähinnä tyrmistyneitä, kun jäivät valmistuttuaan ilman töitä. Etenkin korkeakoulututkinnon piti vielä 1990-luvulla olla taemenestyksekkäästä työurasta. Kauppatieteen maisteriksi vuonna 1995 valmistunut Marjaana kertoo:

”Valmistumistani juhliittiin kotona koko suvun voimin. Vanhemmilleni jo ylioppilastutkintokin oli iso asia, ja kauppatieteen maisteri on heidän mielestään vieläkin jotain tosi hienoa. Odotukset olivat kovat: ajateltiin, että nyt ainakin yhdellä lapsista on talous turvattu ja rahaa alkaa tulla ovista ja ikkunoista.

Vuonna 1995 ei vaan ollut ekonomieille töitä. Ensimmäisessä työpaikassani tein sihteerin töitä sihteerin palkalla. Työnantajalle se oli tietysti hyvä juttu: hän ylpeili saaneensa Mersun Ladan hinnalla. Eteninkin samassa työpaikassa koulutustani vastaaviin töihin, mutta palkassa se ei koskaan näkynyt. Jotenkin jämähdin silti samaan paikkaan vuosiksi. Tunsin itseni aliarvostetuksi, ja pelkäsin kai, etten kelpaisi muille työnantajille. Olin kuitenkin kiitollinen siitä, että oli vakaa työpaikka.

12 vuoden jälkeen minulle tuli mitta täyteen sitä, ettei työtäni yrityksessä arvostettu. Vaihdoin työpaikkaa periaatteessa vähemmän koulutustani vastaavaan työhön. Kovin tyytyväinen en tähänkään työpaikkaan – saati palkkaani – ole.

Aika pitkään ajattelin, että jos tekee parhaansa ja on ahkera ja hyvä siinä, mitä tekee ja vielä rehellinenkin, pääsee uralla eteenpäin. Samaan aikaan katselin vierestä, kun tumpelommat saivat hyvillä suhteillaan parhaat työpaikat. Taantumana aikana suhteiden merkitys korostuukin järjettömästi. Kun taloudessa menee hyvin ja työpaikkoja on paljon, kilpailutilanne on erilainen. Silloin osaaamisella on enemmän arvoa.

Omaa etenemistäni on haitannut myös se, etten halua nuoleskella ketään tai puukotaa kaveria selkään. Jos olisi kiinnostuneempi näistä työelämän peleistä, pääsisi varmaan

paremmin eteenpäin. Nyt olen jo viisikymppinen, joten mahdollisuuteni löytää parempaa työtä alkavat olla aika olemattomat. Nuoret ura- ja suhdeohjukset vievät parhaat paikat. Juuri omassakin työpaikassani 1990-luvun lopussa syntynyt mies nimitettiin vastaamaan merkittävistä projekteista, vaikka hänellä ei ole tehtävään kompetenssia. Hän osaa kuitenkin kaveerata oikeiden ihmisten kanssa. Koen kuitenkin, että olen ollut sikäli onnekas, että olen saanut olla koko ajan töissä. Moni samaan aikaan valmistunut joutui olemaan pitkiä aikoja työttömänä.”

Huonompikin työ kelpaa

Kwonin ja kumppaneiden (2010) Ruotsissa tekemä tutkimus kertoo, että taantuman aikaan valmistuneita on vähemmän johtavissa asemissa. Parempana aikana työmarkkinoille tulleet pääsevät aloittamaan korkeammasta asemasta, mutta heillä on myös enemmän rohkeutta tavoitella itselle parasta mahdollista positiota ja ansiotasoa. Kasvusuhdanteen aikaan työmarkkinoille valmistuneet nuoret saavat siis nopeammin ylennyksiä ja pääsevät urallaan pidemmälle kuin huonompina aikoina valmistuneet. (Emt.)

Laman aikana kilpailu hyvistä työpaikoista on kovaa, ja yksilön riski päätyä koulutustasonsa alapuolella oleviin tehtäviin tai kokonaan toisen alan töihin kasvaa. Jos työnsaanti valmistumisen jälkeen on vaikeaa, on ymmärrettävää, että huonompikin työpaikka ja palkka kelpaavat myös jatkossa. Kone- ja metallitekniiikan insinööriksi vuonna 1994 valmistuneen Jussin työura on hyvä esimerkki siitä, miten ammattilaiset oppivat työttömyyden pelossa tyytymään työhön kuin työhön:

”Heti opintojen alusta lähtien oli selvää, että oman alan kesätöistä oli turha unelmoida. Laman takia kone- ja metallialalla ei ollut sen paremmin vakituisia kuin kesätyöpaikkojaakaan. Minut pelasti se, että olin ennen teknillistä opistoa käynyt ammattikoulun eli osasin

tehdä jotain myös käsilläni, hitsata ja asentaa. Yleensä sain jotain hitsaajan hommia kesäksi. Yhtenä kesänä olin muurarin apulaisena aina, kun töitä oli. Siinä sitten vaan odoteltiin, että koulu alkaisi ja pääsisi nostamaan opintolainaa.

Moni opiskelukaveri sai huonosta työtilanteesta tarpeekseen jo opiskeluaikana ja vaihtoi alaa. Joku meni kaupungille teknisen osaston hanttihommiin ja on siitä sitten pikkuhiljaa hilannut itseään ylöspäin. Osa jatkoi opintoja diplomi-insinööriksi, jotkut ovat edelleen enemmän tai vähemmän työttömänä. Ne, jotka lukivat DI:ksi, ovat pärjänneet parhaiten, sillä he saivat lykättyä valmistumista neljällä vuodella. Kun he sitten tulivat työmarkkinoille, tilanne oli jo ihan toinen ja töitä riitti.

Pisin työttömyysaikani on ollut kai viisi kuukautta, eli yleensä jotain tekemistä on löytynyt. Sekalaiset hanttihommat eivät vaan näytä kummoiselta CV:ssä. Liksa ei ole koskaan ollut häävi, kun on joutunut ottamaan sen työn, minkä saa. Yhdenkin kesän kävin töissä monen sadan kilometrin päässä kotoa ja asuin kaverin mökillä talven tuloon asti. Palkka meni jokseenkin siihen, että kävi viikonloppuisin katsomassa perhettä kotona.

Sain lopulta ihan hyvän suunnitteluinsinöörin paikan, jossa ehdin olla muutaman vuoden, ennen kuin seuraava taantuma iski. Vuonna 2009 firma supisti toimintaansa Suomessa ja minut siinä sivussa ulos. Nokia oli juuri lopettanut paikkakunnalla, joten koko kaupunki oli täynnä työttömiä diplomi-insinöörejä. Yhtä insinöörin paikkaa saattoi hakea kolmesataa työtöntä, joista puolet oli diplomi-insinöörejä. Ei siinä suuresti ollut saumaa työllistyä.

2011 syksyllä lähdin taas toiselle paikkakunnalle töihin, mutta tällä kertaa perhe tuli mukana. Nyt minulla on vakituinen ja vastuullinen oman alan työ, johon olen periaatteessa hyvin tyytyväinen. Pitkään on pitänyt kitkutella, että pääsi hyvin hommiin.

Palkka vaan on sama kuin aloittaessa, kun en ole osannut sitä seitsemän vuoden aikana

paremmaksi neuvotella. Välillä olen ajatellut hakea kilpailijalle töihin, mutta näillä koke-musllisillä taulukon mukainen alkupalkkani alkaa olla uudelle työnantajalle liikaa. He palkkaavat mieluummin jonkun nuoren, jolle ei tarvitse heti alkuun maksaa niin paljon.

Kun teimme Tekun luokkakokouksessa nimettömän palkkavertailun, olin käyrällä kolmanneksi pienipalkkaisin ja mediaaniin oli tuhat euroa matkaa. Parhaiten tienavalla oli yli kolminkertainen palkka kuin minulla. Eniten tienasivat ne, joilla oli jo opiskelemaan tullessa työpaikka tiedossa perheyriyksessä.

Takana ei todellakaan ole sellainen urapolku, jonka itselleni opiskeluaikoina kuvittelin. Varmaan suurin syy siihen, miksi oma ura on jäänyt kauas nuoruudenaikaisista visioista on se, että opin jo opiskeluaikoina madaltamaan odotuksiani. Olen aina ottanut vastaan minkä tahansa homman ja painanut monen ihmisen työt kiitosta odottamatta sillä palkalla, mikä on annettu. Parempina aikoina valmistuneet ovat saaneet jo lähtöpalkan neuvoteltua mediaanin mukaan. Huonoon aikaan valmistunut tulee töihin millä hinnalla hyvänsä.”

Kuten Jussi opiskelukavereistaan kertoo, moni lykkäsi laman takia työuran alkua jatkamalla opintojaan tai kouluttautumalla vaikka kokonaan toiseen ammattiin. Naiset saattoivat ratkaista ongelman perustamalla perheen ja jäämällä lasten kanssa kotiin odottamaan parempia aikoja. Prosessissa osa myös putosi kokonaan työelämän ulkopuolelle ilman palkkatuloja. Siihen, kuka huonoon aikaan valmistuneista lopulta syrjäytyy ja miksi, on monenlaisia, henkilökohtaisiakin syitä, mutta laman aikaan valmistuneissa ikäluokissa heitä on selkeästi keskimääräistä enemmän.

Nuori aikuinen on altis pessimismille

1990-luvun alun lama oli poikkeuksellisen raju, mutta melko lyhyt. Pahimpina lamavuosi-

na valmistuminen ei selitä sitä, että alavireinen ansiotulojen kehitys on nähtävissä myös laman valmistuneiden ikäluokkien käyrissä. Kohorttiefektit ovat voimakkaita ja selkeitä: lama jätti pysyvät jäljet koko 1990-luvun aikana työmarkkinoille tullesiin ihmisiin.

Giulianon ja Spilimbergon (2014) Yhdysvalloissa tekemän tutkimuksen mukaan aikuistuessaan, ikävuosina 18–25, ihminen on erityisen herkkä taloudellisten olosuhteiden vaikutuksille. Laman aikana aikuistuneet suhtautuvat todennäköisemmin pessimistisesti tulevaisuuteensa kuin parempina aikoina itseenäisen, aikuisen elämänsä aloittaneet. Lama-ajan nuoret aikuiset uskovat työelämässä onnistumisen olevan enemmän kiinni tuurista kuin vaivannäöstä. (Emt.)

Myös nuoren henkilökohtainen tausta vaikuttaa. Jos on jo aiemmin kokenut kelpaamattomuuden tunnetta, työn saannin vaikeudet valmistumisen jälkeen vahvistavat kokemusta. Koska asenteet ja etenkin itseä koskevat uskomukset muuttuvat hitaasti, nuorena omaksuttu pessimismi omien etenemismahdollisuuksien suhteen saattaa jäädä pysyväksi ajattelutavaksi. Näin taloudellisen nousukauden tuomiin mahdollisuuksiin on vaikeampi tarttua. Riskinotto-kyky ja kyky sietää epävarmuutta saattavat jäädä pysyvästi heikoiksi, jos ihminen vain varoo joutumasta samaan tilanteeseen kuin oli silloin, kun valmistui työttömäksi.

Nekin onnekkaat, jotka pääsivät pian valmistumisen jälkeen töihin, kaihtavat esimerkiksi työpaikan vaihtamiseen liittyvää riskinottoa ja tyytyvät vähempään kuin noususuhdanteen aikaan työuransa aloittaneet. Merkonomiksi vuonna 1990 valmistunut Elina sanoo, että lama-ajan nuorista aikuisista kasvoi jalat maassa -ihmisiä.

”Valmistuin merkonomiksi juuri ennen lamaa. Minulla kävi niin hyvä tuuri, että sain heti valmistumiseni jälkeisenä syksynä vakituisen työpaikan leipomon konttorissa. Lama näkyi minun kohdallani siten, että välillä teimme nelipäiväistä työviikkoa, mikä tietysti tuntui tilipussissa.

Leipomossa vierähti lopulta 18 vuotta. Kun leipomon paikallinen toimipiste päätettiin lopettaa, edessä oli muutto uudelle paikakunnalle tai uuden työpaikan etsiminen. Seuraava työpaikka löytyi jo irtisanomisaikana pienestä käsityöalan myymälästä. Siellä henkilösuhteet olivat niin tulehtuneet, että aloin melkein saman tien etsiä jälleen uutta työpaikkaa, ja olin todella helpottunut sellaisen löydyttyä rakennusalan yrityksestä.

Nykyisessä työssäni aloitin kymmenen vuotta sitten toimistosihteerinä, nyt tittelini on talouspäällikkö. Palkka on aina välillä vähän noussut, ja olen tarkastanut, että se vastaa alan keskitasoa. Työ on monipuolista ja mielenkiintoista, pienessä firmassa pitää olla perillä ihan kaikesta, mitä tapahtuu.

Olen tyytyväinen siihen, että olen aina saanut tehdä töitä. Jos alan työpaikkoja olisi ollut enemmän tarjolla, olisin saattanut vaihtaa useammin työpaikkaa ja kenties päätyneet vastuullisempiin tai paremmin palkattuihin tehtäviin. En kuitenkaan tiedä, olisinko sitten onnellisempi: uuteen työhön oppimisessa on aina oma hommansa. Ihan hyvin tämä on mennyt näinkin. Ehkä olen myös aika vähän tyytyväinen ihminen, sellainen jalat maassa -tyyppi, jolle riittää, että on töitä ja palkka riittää asuntolainan ja laskujen maksuun.”

Isoja vaikutuksia kansantalouteen

Laman aikaan valmistuneiden tulojen jääminen merkittävästi muita alhaisemmalle tasolle koko työuran ajaksi vaikuttaa myös kansantalouteen. Puhutaan kokonaisten sukupolvien keskimääräisistä tuloista, jolloin ilmiö pienentää bruttokansantuotetta ja eläkekertymiä sekä niiden myötä kulutusta ja koko kansantaloutta. Korkeakoulutettujen kohdalla on otettava huomioon sekin, että yhteiskunta on satsannut heidän koulutukseensa paljon rahaa. Kun heidän tulonsa jäävät kymmeniä prosentteja alemmas kuin verrokeilla, puhutaan merkittävistä summista. Miika Päällysaho (2017) muistuttaa, että yhteiskunnalle suuria taloudellisia tappioita

syntyy myös vähiten koulutettujen vaikeuksista työllistyä uransa alussa. Pitkäaikaistyöttömyys ja nuorisotyöttömyys johtivat monen pysyväisluontoiseen syrjäytymiseen. Verotulojen menetyksen lisäksi syrjäytyminen aiheuttaa yhteiskunnalle tuntuvat kustannukset.

Pahalla taantumalla oli yksi hyväkin seuraus, sillä se nosti suomalaisten koulutustasoa. Moni työttömäksi joutunut opiskeli uuden ammatin, ja työttömäksi valmistumista kartaneet päättivät jatkaa opintojaan, kunnes talous kääntyy taas nousuun. Vaikka korkeakoulutuskintokaan ei enää ole tae pysyvistä työpaikasta, koulutus on edelleen yksilölle kohtuullisen hyvä puskuri. Tutkimuksissa on havaittu, että ne, jotka hankkivat lisäkoulutusta, työllistyvät huonompinaikin aikoina, ja heidän asemansa työmarkkinoilla vakautuu. Toisaalta työttömäksi valmistuminen saattaa kasvattaa kynnystä kouluttautua uudelleen. Jos on jo kerran hankkinut korkeakoulutuksen eikä sekään taannut töitä, koulun penkille palaaminen voi tuntua askelelta taaksepäin.

Vieläkö on jotain tehtävissä?

Koska kokonaisten ikäluokkien keskimääräistä heikompi ansiokehitys on taloudellinen taakka koko yhteiskunnalle, jotain kannattaisi tehdä. 1990-luvun laman aikana valmistuneiden kohdalla alkaa kuitenkin olla jo myöhäistä. Nykyisessä työkultuurissa yli viisikymppisiä halutaan harvoin ylentää – pikemminkin heistä haluttaisiin päästä eroon. Organisaatiouudistusten yhteydessä yli 55-vuotiaille tarjotaan helposti irtisanomispakettia.

Tilastokeskuksen erikoistutkija Marjut Pietiläisen työsyryntää kokeneille tekemissä haastatteluissa tuli esiin, että yli viisikymppiset saatetaan ohittaa täysin, kun etsitään työpaikan sisältä ehdokkaita ylempiin tehtäviin. Joillakin työpaikoilla heitä ei edes harkittu ylennettäväksi, vaikka pätevyys ja osaaminen vastaisivat tehtävän vaatimuksia. Pietiläisen mukaan yhteiskunta menettää tässä paljon hyvää potentiaalia.

– Meillä on kalliisti koulutettuja ihmisiä, joilla on kokemusta, kiinnostusta ja halua tehdä töitä, mutta työnantajat vähättelevät heidän osaamistaan ja kokemustaan. Kuvitellaan, että heidän ammattitaitonsa on vanhentunut, mutta ikääntyvät ovat heterogeeninen joukko, jossa on paljon osaamisensa ajan tasalla pitäneitä yksilöitä.

Käytännössä uralla eteneminen ja vuosi-ansioiden jatkuva nostaminen onnistuu parhaiten vaihtamalla muutaman vuoden välein työnantajaa. Sekään ei ole viisikymppiselle, tähänastiseen uraansa tyytymättömälle ihmiselle helppoa. Selkeästi paremman työpaikan löytäminen keski-ikässä vaatii paljon enemmän omaa panostusta kuin nuoremmalta. Todennäköisesti uusi mahdollisuus löytyy omien kontaktien kautta tai yrittäjyydestä.

Marjaanan tarinassa viitattiin 1990-luvulla valmistuneiden työuran aikana suomalaisessa työelämässä tapahtuneeseen henkiseen muutokseen. Ammatillinen osaaminen ei enää ole tae etenemisestä, vaan sen lisäksi tarvitaan uudenlaisia sosiaalisia taitoja. Moni keski-ikäinen pitää vieraana sitä, että uralla eteneminen vaatii nykyään usein vähän tervettä röyhkeyttä ja sosiaalisilla suhteilla ”pelaamista”. Jos ei ole 50 ikävuoteen mennessä päässyt peliin mukaan, henkinen kynnyksensä ryhtyä siihen voi olla aika korkea.

Työterveyspsykologi Simo Levanto uskoo, että ihmisen psyykestä löytyy iästä riippumatta joustoa, jos yksilö kokee riittävän suurta tarvetta muutokseen. Hän neuvoo miettimään, mitkä asiat ovat itselle arvokkaita ja tärkeitä ja toimimaan sen mukaan. Silloin voi joutua luopumaan joko haaveistaan tai tutusta ja turvallisuudesta elämästä – molemmista on harvoin mahdollista pitää kiinni.

– Olennaista on päättää, kumpi on tärkeämpää, sillä moneen suuntaan haikailu on kuluttavaa, Simo Levanto varottaa.

Uudet sukupolvet toipuvat nopeammin

Nuoriin vaikuttaneita taantumia on ollut 1990-luvun jälkeenkin. Esimerkiksi vuoden 2008 talouskriisi näkyy eurooppalaisissa tilastoissa vastaavan suuntaisena työurien arpeutumisena. Vuosituhannen lopulla syntyneet ”milleniaalit” ovat jo lapsesta asti kasvaneet työelämän epävarmuuteen. Kun he kohtaavat tilapäistä työttömyyttä, he suhtautuvat tilanteeseen yleensä neutraalimmin: se on ihan tavallista ja siitä pääsee yli. Talouden kohentuessa he todennäköisesti pääsevät sen vauhtiin mukaan siinä missä muutkin. Siitä huolimatta tulevien taantumien varalta nuorisotyöttömyyttä olisi torjuttava ennistä määrätietoisemmin. Työelämään valmistuville pitäisi luoda lisää erilaisia urapolkuja. Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen erikoistutkija Jouko Verho sanoo, että työmarkkinoiden jäykkyyden vaikutukset korostuvat suhdannevaihteluissa.

– Erot eri aikaan valmistuneiden ihmisten vuosituloissa ovat Suomessa isoja osittain siksi, että meillä on kohtuullisen jäykkä palkkajärjestelmä. Käytännössä tämä johtaa siihen, että taantumien aikana työllisyys joustaa enemmän kuin palkat eli keskimääräinen työsäolokuukausien määrä laskee ja yhä useampi syrjäytyy työmarkkinoilta. Esimerkiksi USA:n järjestelmässä jousto tapahtuu palkan kautta: taantumien aikana ihmiset ovat keskimäärin huonommissa töissä ja saavat pienempää palkkaa, mutta työttömyys ei kasva suhteessa yhtä paljon.

Asennemuutos ja synninpäästö

1990-luvun laman aikaan työelämään astuneet joutuivat aikuistuuksaan kohtaamaan hyvin poikkeuksellisia haasteita. Täystyöllisyyden kulttuurissa kasvaneina he eivät olleet millään lailla valmistautuneet kohtaamaan opintojen jälkeen edes tilapäistä saati rakenteellista työttömyyttä. Monelle oli shokki, ettei korkeakoulutukseen taannut työllistymistä.

Tätä ensimmäisenä rakennetyöttömyyden uhriksi joutunutta sukupolvea auttaisi enää merkittävä työelämän asennemuutos, jossa yli 50-vuotiaiden pitkä kokemus tunnustettaisiin. Yksilötasolla viisikymppisen mahdollisuudet nostaä työuransa uuteen kukoistukseen ovat rajoitetut, mutta niitäkin on. Ensinn on vain ymmärrettävä, ettei ole sen huonompi työntekijä tai ihminen, vaikka ura on talouden suhdanteista johtuen lähtenyt kangerrellen alkuun ja jäänytkin sitten odotettua heikommaksi. Tilastot kertovat, että ongelma koskee keskimäärin koko sukupolvea. Se ei ole kenenkään henkilökohtainen epäonnistuminen.

Kiitokset

Artikkeli on toteutettu Journalistisen kulttuurin edistämissäätiö Jokesin työskentelyapurahan turvin.

Kirjallisuus

- Fondeville, N. & Ward, T. (2014) Scarring effects of the crisis. Euroopan Unionin tutkimusmuistio 06/2014.
- Giuliano, P. & Spilimbergo, A. (2014) Growing up in a recession. *The Review of Economic Studies* 81 (2), 787–817.
- Kwon, I., Milgrom, E. M. & Hwang, S. (2010) Cohort effects in promotions and wages: Evidence from Sweden and the United States. *Journal of Human Resources* 45 (3), 772–808.
- Päällysaho, M. (2017) The short- and long-term effects of graduating during a recession: Evidence from Finland. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta.

Asiantuntijahaastattelut

- Pasi Pyöriä, työelämäntutkija ja Tampereen yliopiston sosiologian yliopistonlehtori
- Jouko Verho, Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen erikoistutkija
- Simo Levanto, työterveyspsykologi
- Marjut Pietiläinen, Tilastokeskuksen erikoistutkija